

Rysshärjningen 1721

Inledningen av det Stora Nordiska Kriget påverkade inte piteborna särskilt. Med tiden kom dock krigsskatter och soldatutskrivningar att nöta ned trakten. När ryska soldater under krigets sista år kom till Piteå slutade det med att staden jämnades med marken.

UNDER KRIGETS första år var Sverige framgångsrikt och man höll tacksägelsegudstjänster i kyrkorna för de svenska segrarna. 1704 fick Piteå det ärofyllda uppdraget att inkvartera 14 ryska fångar, ett uppdrag som utfördes illa. Ofta sågs krigsfångarna vandra genom staden eller suppa sig redlösa i krogen i rådstugan. 1711 passerade en fångtransport staden. Två höga ryska generaler samt den georgiske prinsen Alexander av Imeretien skulle via Finland föras till Ryssland för att utväxlas mot svenska krigsfångar. Prinsen avled dock i Piteå och kom först långt senare att återbördas till Ryssland.

KRIGET PÅGICK i 21 år och med tiden krävde svenska kronan in mer skatt av befolkningen, soldatutskrivningar samt förnödenheter. Det blev allt svårare att klara sitt uppehälle, även för människor i norra Sverige. 1716 trängde en mindre grupp ryska soldater in över Torne älv och härjade kusten ned till Piteå. De gick hårt åt befolkningen och våldtog, mördade och plundrade. Efter att en svensk styrka sänts norrut från Skellefteå flydde ryssarna norrut, men överfölls vid Rosvik av ett allmogeuppbåd och nedgjordes till största del. Nu lade sig lugnet över landsänden, men snart skulle Piteå härjas än värre.

SVERIGES STRIDSKAPACITET hade nästan förintats vid Poltava men likafullt vägrade landet att ge efter för ryska krav på kapitulation. Tsar Peters order blev då att en galärflotta skulle härja den svenska kusten norr om Stockholm. Norrlands försvarskrafter koncentrerades

Ryska kosacker i Torneå 1858, tusch och akvarell av Fritz von Dardel.

till Gävle, medan flottan drog norrut. Den 8 juni 1721 kom flottan till Piteå och såväl Nystaden som Gammelstaden brändes och plundrades. Vissa av byarna runtom härjades också svårt. Den 14 juni hann en svensk "eschaloup" ifatt den ryska flottan och meddelade att Sverige kapitulerat. Då befann sig flottan halvvägs till Luleå och enligt traditionen ska piteborna ha muttrat att man kunde ha väntat med budet till dess även Luleå lagts öde.

REDAN 54 år efter stadsflytten från Öjebyn var Piteå, så när som på kyrkan, lagt i aska. Trots åtta skattefria år och idogt arbete från lokalbefolkningen tog det lång tid innan bygden återhämtat sig från krigets umbäranden. Ingen anade att ryska soldater skulle härja staden igen under 1800-talets början. Lyckligtvis skulle den härjningen bli inledningen på Sveriges längsta fredsperiod – den består ännu idag.

Magdalena Solander

Anna Magdalena var syster till botanikern Daniel Solander men hennes liv utvecklades på ett helt annat sätt hans. Hennes öde visar hur utsatta kvinnor var i 1700-talets Sverige. Hon växte upp som prästdotter i Piteå och blev sedan prästfru i Ijo i Norra Österbotten. När hennes far och make dog försvagades hennes position snabbt och hon dog fattig och bortglömd.

ANNA MAGDALENA Solander föddes 15 november 1735. Hennes far var prästen Carl Solander och hennes mor Magdalena Bostadia. I familjen fanns även den två år äldre brodern Daniel och familjen bodde i prästgården i Piteå. Hennes bror fick utbildning och började studera vid Uppsala universitet medan Anna Magdalena skolades inom hemmet för rollen som prästfru. Hennes mor och mormor lärde henne det de ansåg hon behövde kunna om matlagning, textihantering, örtekunskap och hushållsekonomi. Troligen fick hon en grundläggande utbildning i svenska för det berättas att på drottning Lovisa Ulrikas födelsedag 24 juli 1751 ska Anna Magdalena ha hållit ett tal till drottningens ära. En ovanlig företeelse som vittnar om att hon bör ha fått en viss utbildning för att klara av en sådan uppgift. Trots att hon kom från en respekterad familj och de var aktiva i de högre kretsarna i samhället kom det att dröja med äktenskap för Anna Magdalena. Vid 22 års ålder gifte hon sig med prästen Daniel Idamn som då var kyrkoherde i Ijo i Norra Österbotten. Ett äktenskap som arrangerades av föräldrarna.

HON FLYTTAR till Ijo och tog sig an rollen som prästfru. Maken reste mycket i sitt arbete men Anna Magdalena stannade kvar på prästgården. Det föddes nio barn i äktenskapet men fyra av dem dog tidigt. I Ijo saknade Anna Magdalena det sociala nätverket hennes familj hade haft i Piteå och befolkningen pratade finska, ett språk hon inte kunde.

Mynt från 1700-talets mitt ur museets samling. Foto Piteå museum.

1761 DÖR hennes far och två år senare flyttar hennes mor till Ijo. Även hennes moster blir änka och flyttar till prästgården. I december 1772 drabbas Daniel av hög feber och på julafton avlider han. Anna Magdalena är 37 år, hon har fem barn i åldrarna 1–14 år samt sin mor och moster att ta hand om. De bor kvar i Ijo tills nådeåren är över och flyttar 1775 tillbaka till Piteå och hemmanet Öjebyn 3.

NU BÖRJAR problemen och det sociala kontaktnätet familjen hade medan hennes far var präst i Piteå finns inte kvar. Det finns inte heller några manliga släktingar som kan ta sig an kvinnorna. Det är ständigt brist på pengar och mat. Anna Magdalena förväntas ta hand om sin moster, sin mor och sina barn. De äldsta barnen och framförallt sönerna som borde hjälpa till stjälp mer än de hjälper och pengarna sinar. De skriver brev till Daniel Solander och ber om hjälp utan större framgång. Döttrarna gifter sig och lämnar Piteå och sin mor. Till sist tvingas Anna Magdalena sälja bostaden och flytta till "fattigkvarteren". 13 mars 1807 avlider Anna Magdalena i gulsot. Hon som vuxit upp i de finare rummen dog fattig och bortglömd i en liten stuga.

Ståndur

Ståndur från 1789 snideri och måleri av Johan Fabricius i museets samling. Foto Piteå museum.

STÅNDUR MÅLAT och snidat av Johan Nilsson Fabricius, Piteå 1789. Snideri och överstycket är typiskt för målaren Johan Fabricius, motivet på sockeln föreställer Öjeby kyrka, övrigt måleri av blomslingor i rokoko, ljus blågrå bottenfärg med röda detaljer på lister. Johan föddes 1770 i Piteå stad. Han var känd som en lokal klockskåpsmålare och ambulerande konstnär i slutet av 1780-talet.

DE FLESTA föremål som bevarats är klockfodral men det förekommer målningar på skåp, fästmöskrin, linfästen, dörröverstycken och tavlor. Motiven varierar och är ofta profana motiv och dekorationer till exempel blomstermålningar. Han arbetade fram till 1820 runt om i södra Norrbotten och norra Västerbotten i huvudsak på landsbygden. Han bosatte sig i Piteå och dog där 1840.

Daniel Solander

1733 – 1782

Karikatur av naturalisten Daniel Solander av Matthew Darly 13 juli 1773.

I PITEÅ föddes Daniel Solander den 19 februari 1733. Hans far Carl var präst och föreståndare för Trivialskolan vid Rådhusstorget. Daniel hade utmärkta studieresultat och vid sjuåttio års ålder beslutades det att han skulle studera juridik i Uppsala. Han bytte dock snart inriktning till botanik och naturkunskap för den store Carl von Linné. Daniel fick under studietiden göra botaniska resor till bland annat Tornedalen och Norge. 1759 fick han uppdraget att bege sig till London för att sprida Linnés klassificeringssystem för växter och djur: *Systema naturae*.

DANIEL LÄRDE snabbt kända inflytelserika vetenskapsmän och framträdande personer i Londons övre kretsar och fick bland annat en tjänst vid British Museum och valdes in i vetenskapsakademien Royal Society. Tack vare att han lärde känna adelsmannen Joseph Banks kom han år 1768 med på kapten James Cooks resa jorden runt. Under den nästan tre år långa resan samlade Banks och Solander in stora mängder växter som för de flesta européer ännu var okända. När de återvände till Storbritannien hyllades de för sina insatser. Solander tillbringade återstoden av sitt liv i London.